

A város-vidék kapcsolatok..

lehetőségek a tervezésben, fejlesztésben

**Csatári Bálint geográfus,
MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet
Kecskemét
csatbal@rkk.hu**

A téma: A város vidék kapcsolatok jellege, minősége, változásai

A megközelítések – elsősorban geográfiai jellegűek

- de törekszenek
 - A történeti szemléletre
 - A különböző szakmák (diszciplináris) megközelítéseire
 - Némi interdiszciplináris ☺ megközelítésekre
 - és végül a tervezési, fejlesztési és politikai megközelítésekre is utalok

Három fontos megjegyzéssel:

1. Teret elképzelni annyit jelent, mint elképzelni térbeli tapasztalatink összességét.
2. A tér „szabadsági foka” korlátozott. (Einstein)
3. A megélt tér élménye nem reflektál a tér mesterséges felosztásaira. (Enyedi György)

Kiindulópont:

A város-vidék kapcsolatok „elsődleges” szinterei a (mai) kistérségek.

Ezért

- bemutatjuk az ország térbeli folyamatainak elmúlt húsz évi, azaz hosszabb távú, konzekvens és módszeres értékelését kistérségi szinten
- megkíséreljük megadni az e szinten mérhető, a változásokat befolyásoló struktúrák viszonylagos térbeli egymásra hatását, stabilitását mérése és azt interpretáljuk
- Majd a hagyományos mutatók és módszerek (átlag és szórás alapján történő területminősítések, korrelációk, faktor és clusternalízis, nuerális hálók módszere) szerint elvégzett elemezésekhez

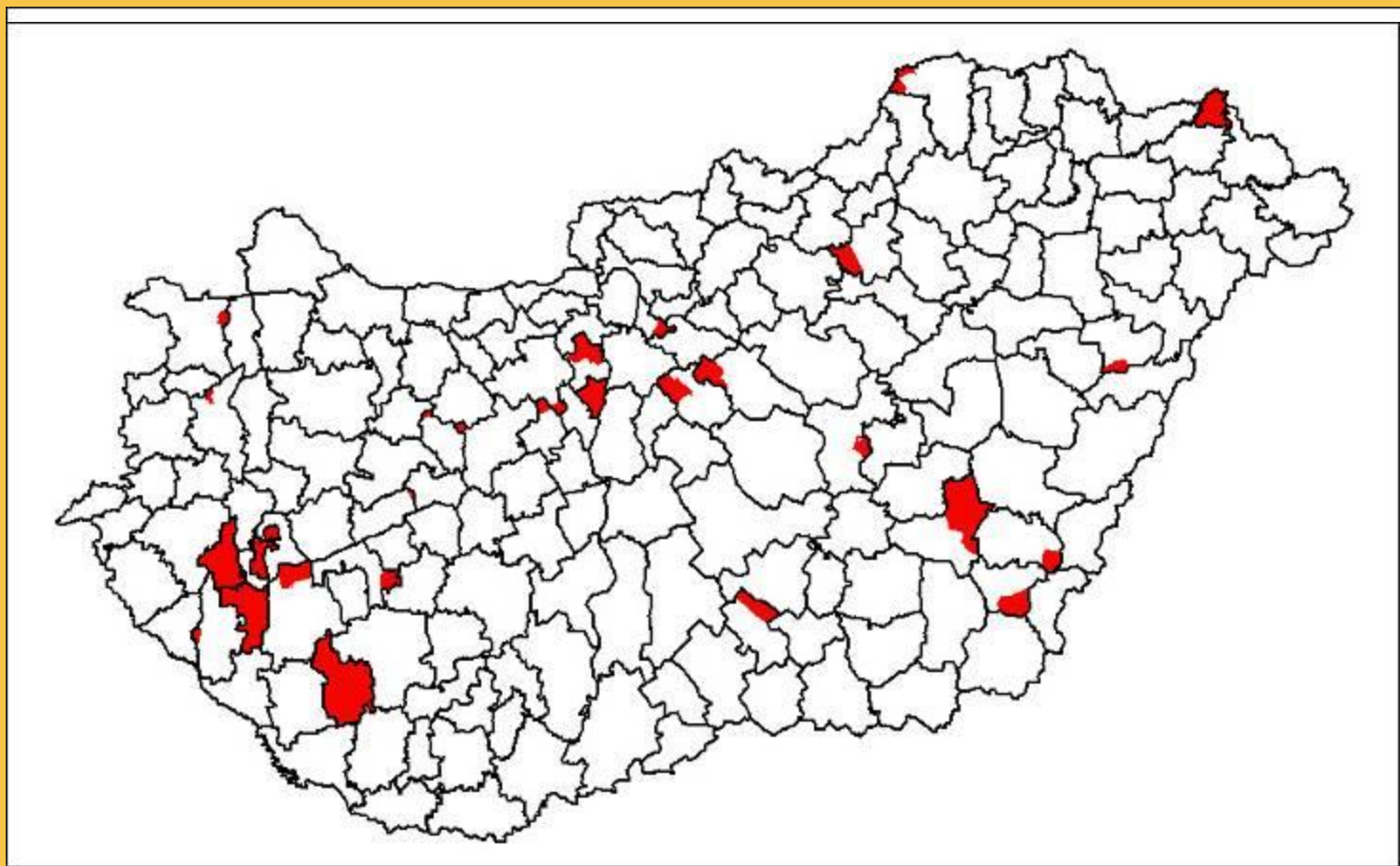
A kistérség, mint „téregység” megközelítései

- **Történeti dimenzió:**
 - sohasem voltak „stabil” járásaink
 - Erdei Ferenc: Város és vidéke, Bibó István: város-megye
- **Szakmai dimenziók:**
 - Területi statisztikai egység
 - Igazgatási egység
 - Kistáj – történelmi, települési hagyományokkal
- **Tervezési dimenziók:**
 - Területfejlesztési egység („önkéntes” PHARE, „hivatalos” társulás)
 - Ellátási-szolgáltatási, kis részben igazgatási egység (többcélú társulás, kisvárosok okmányirodái, stb.)
 - Táji-közösségi, vidékfejlesztési egység (HVI irodák, SAPARD, majd LEADER közösségek)
- **Politikai dimenziók:**
 - Nem ritkán és „csaknem” országgyűlési választókerület is
 - A „megbízottak” szerepe

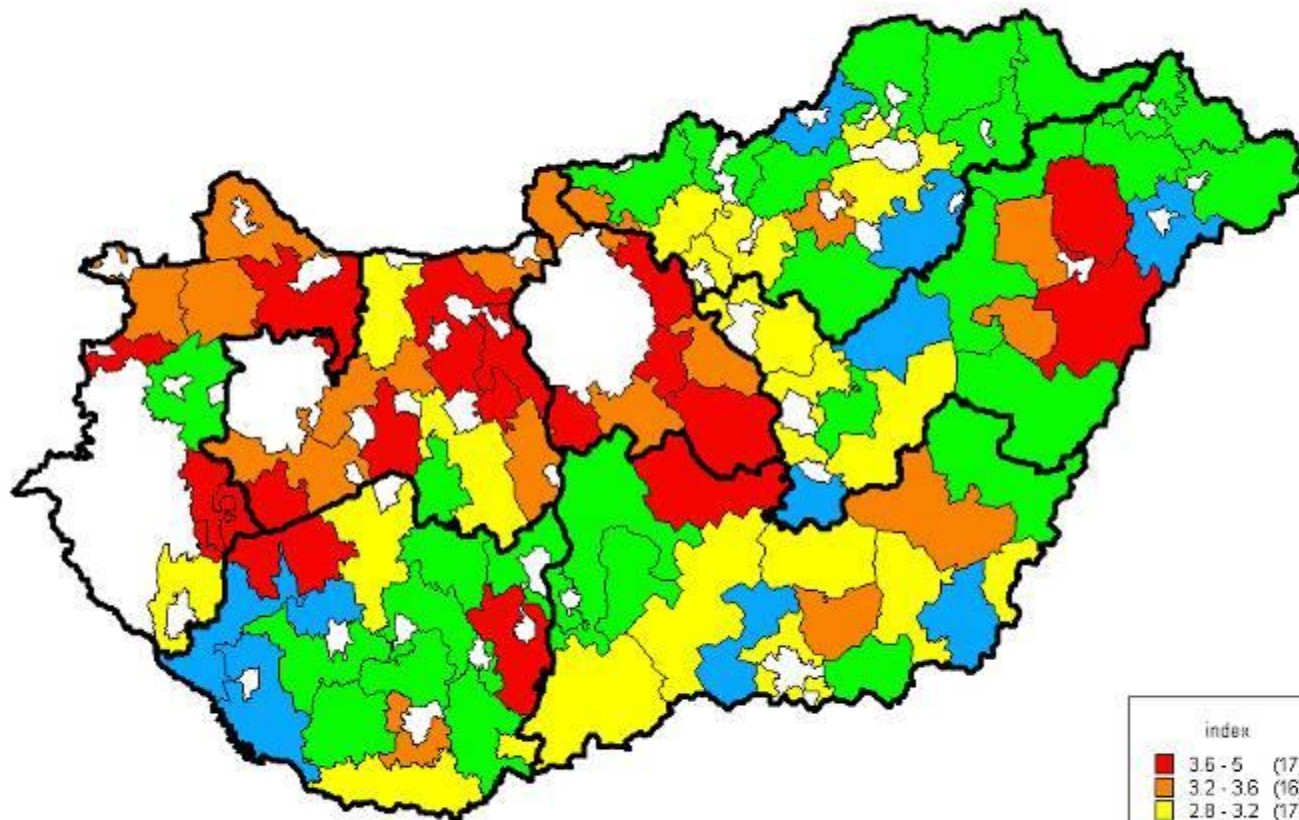
Ezeknek megfelelően számunk folyamatosan „gyarapszik”

....Mondhatni hol egyik hol másik ok miatt...

S az önkéntesek a PHARE-tól a LEADER-ig

A Leader-térségek általános fejlettsége komplex mutatórendszer alapján, 2005

A kistérségeink tehát

- A város – vidék kapcsolatok elsődleges színterei.
- Határaikat és funkcióikat tekintve is meglehetősen instabilak.
- Lokális (gazdasági, szociális, kulturális, közösségi, stb.) szerepeik kiteljesedése nagymértékben függ - már ma is a helyi politikai – szakmai vezetés színvonalától.
- Város – vidék téregységként nincs megfelelően integrálva és szerepe nem tisztázott sem a terület- és településfejlesztési sem a regionális, sem a vidékfejlesztési politikában,

a területi tervezésben, a területhasználat mezo- és mikroszintjein pedig végképp.

A geográfus kutató konklúziója: a kistérségi alapon elvégezhető területminősítések, településszerkezeti tipizálások, és a vizsgálatok területi „mintázatából” (!) leolvasható különbségek szinte „kiáltanak” az e szintre alkalmazható és figyelembe veendő részpolitikák és a régiók és a kistérségek által **INTEGRÁLHATÓ, TUTÁDOS, TÁVLATOS ÉS FINOM MÓDSZEREKET ALKAMAZÓ, VÁROS – VIDÉK ALAPÚ** fejlesztések iránt.

Spontán

- kiskereskedelmi – piaci
- (Közép)iskolai
- Kulturális
- Rokoni

Irányított

- Igazgatási – hatósági
- Egészségügyi

Munkaerővonzás Közlekedés

- Kapcsolatok vagy egybeesnek vagy akár nagyon divergálhatnak.
- Az elérhetőség kulcskérdés.
- A „térsgégi közösség” léte
 - Homogenitás
 - Funkcionalitás
 - Identitás

A települési szint...

Erről a szintről csak érintőlegesen szólunk, bár minden adatforrást erről a szintről építettünk fel a kistérségi szintre.

Települési szinten három tényezőt emelhetünk ki.

I. a szuburbanizációt

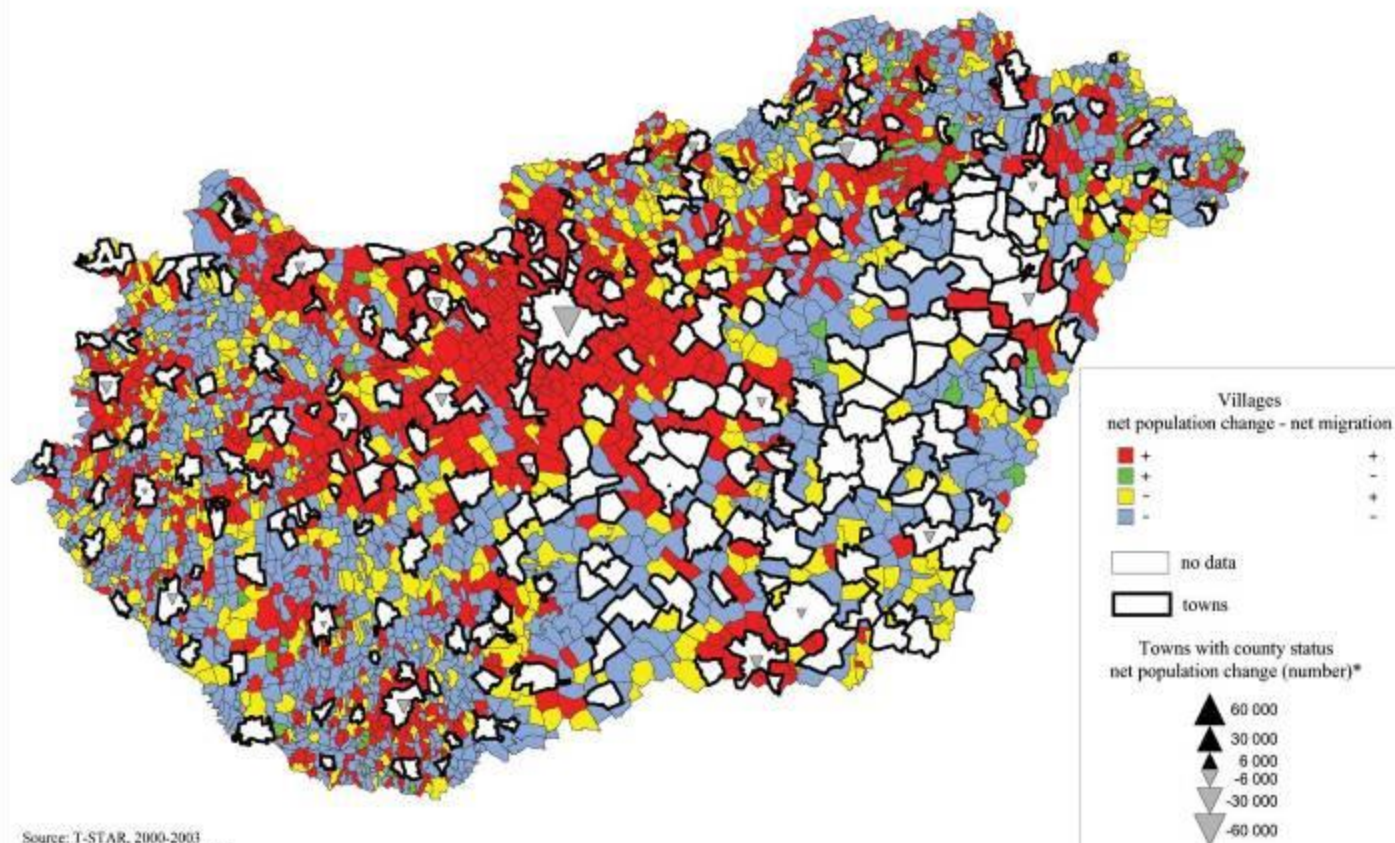
II. a települési változások belső „diszharmóniáit”

III. a markáns vidékeken pedig: a mezőgazdaság mérhetetlen szerepcsökkenését, a leszakadást és a gettósodást

A szuburbanizáció (Timár J. nyomán)

Figure 1. Types of population change by settlement (2001-2003)

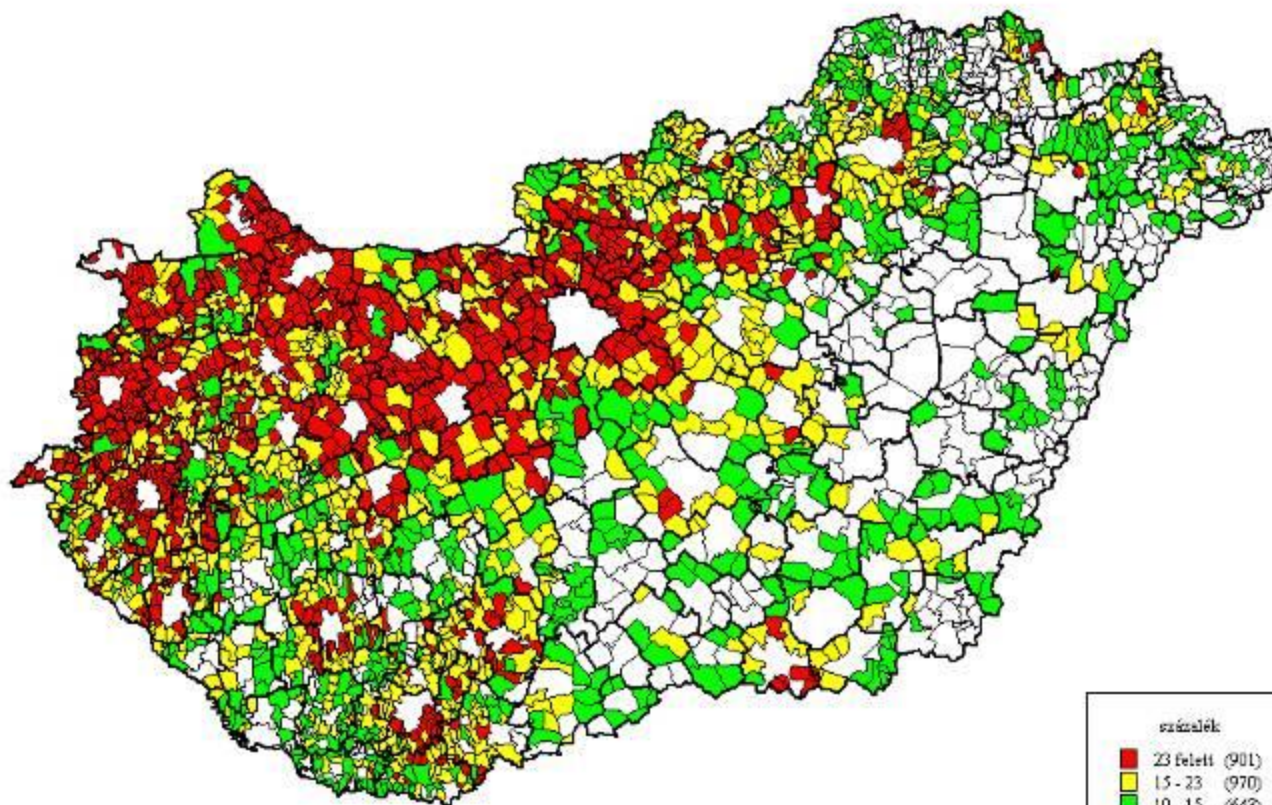

Source: T-STAR, 2000-2003
* 31st Dec. 2000-31st Dec. 2003
© 2005 Centre for Regional Studies

Az ingázás

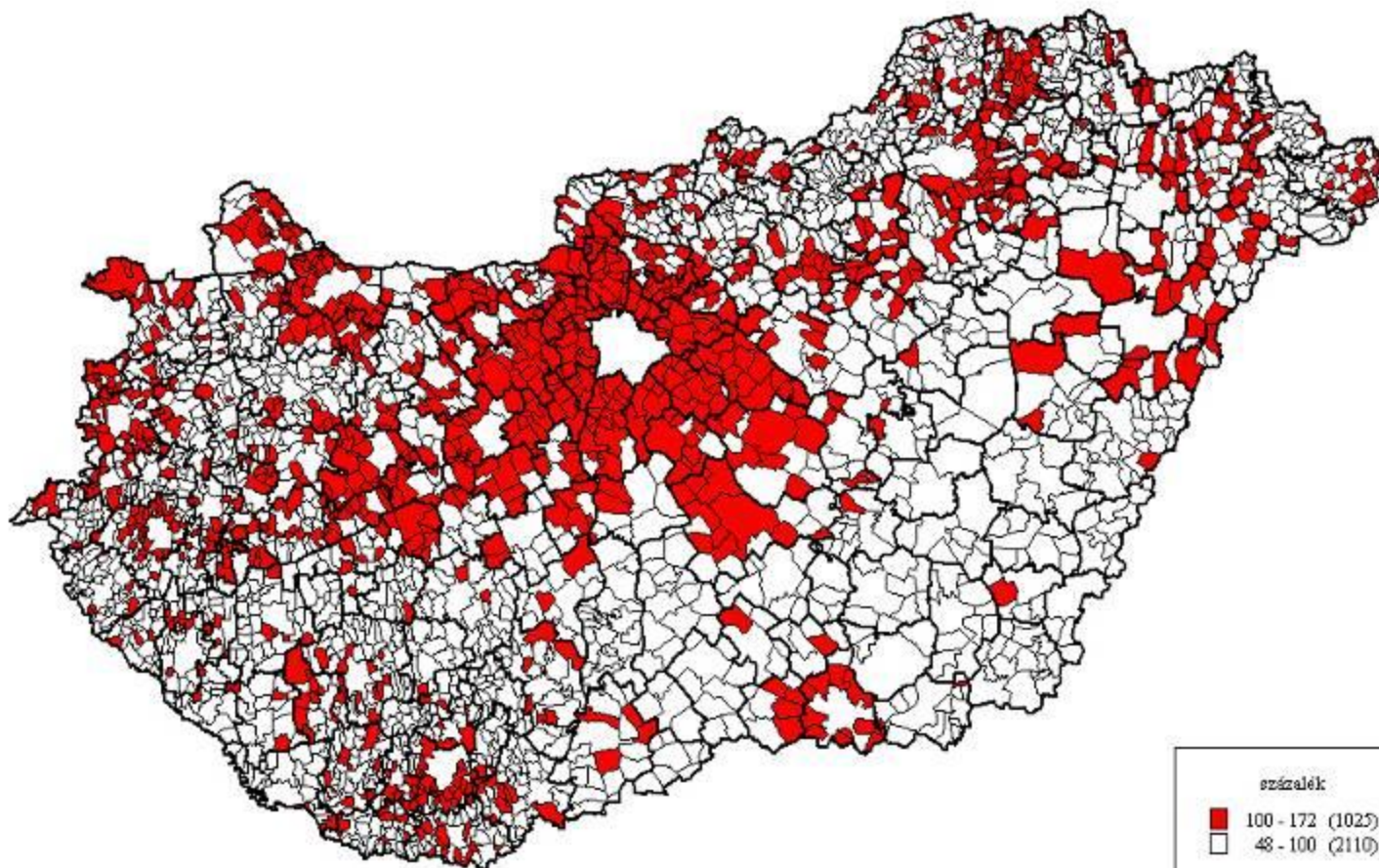
Más településre eljáró foglalkoztatottak aránya a lakónépességből, 2001

százalék	
■	23 feletti (901)
■	15 - 23 (970)
■	10 - 15 (643)
□	10 alatti (621)

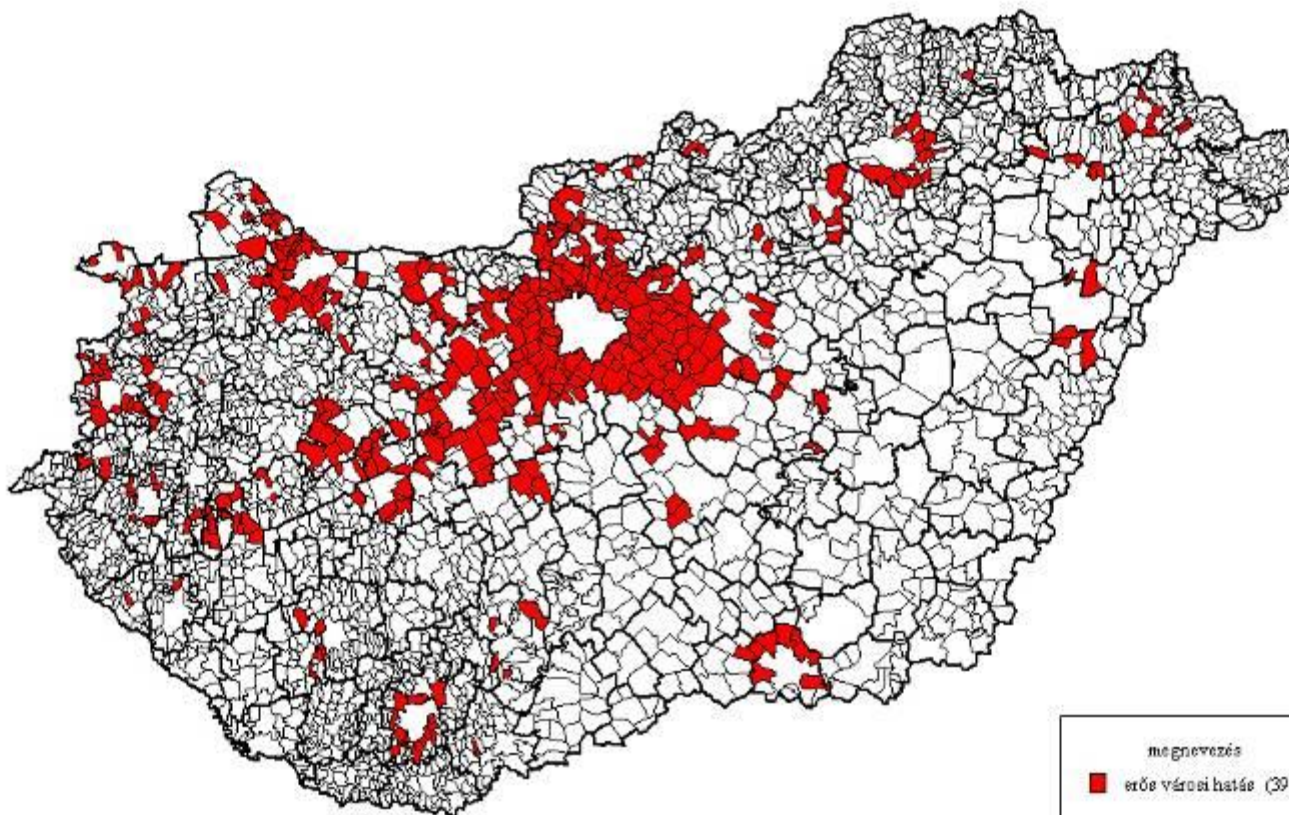
A növekedő népesség

A lakónépesség számának változása, 2000-2005 (2000=100%)

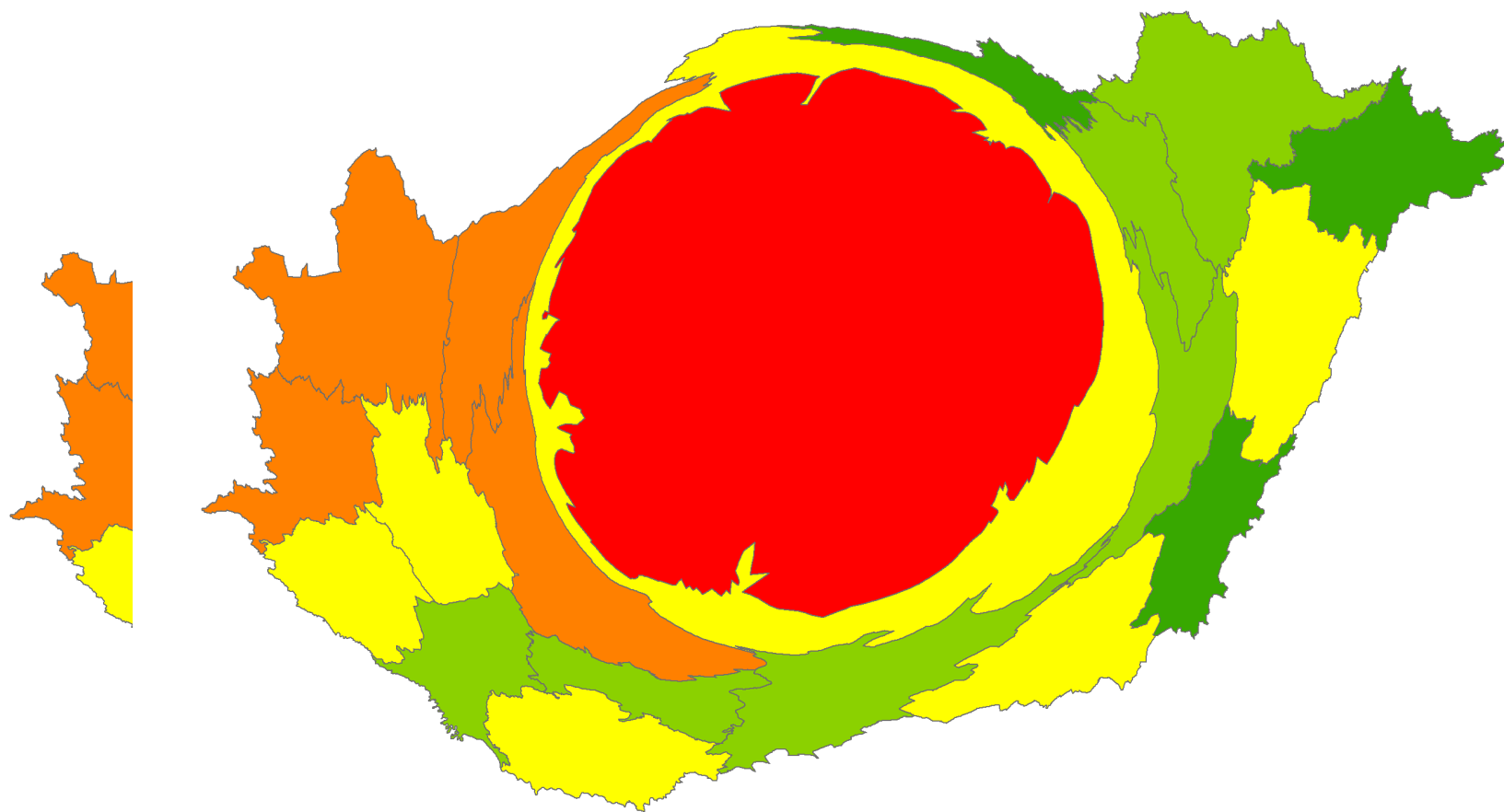
Az erős város hatások térképe (400 település!)

Funkcionális városi térségek II.

„A jövedelemtömegek” 2006

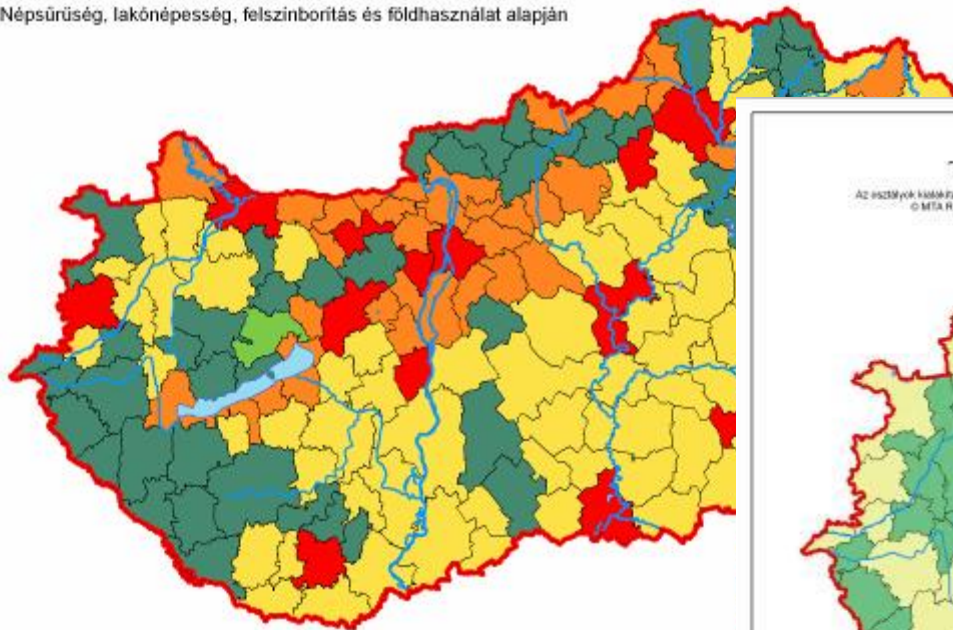

Városias térségtípusaink

Térségtípusok

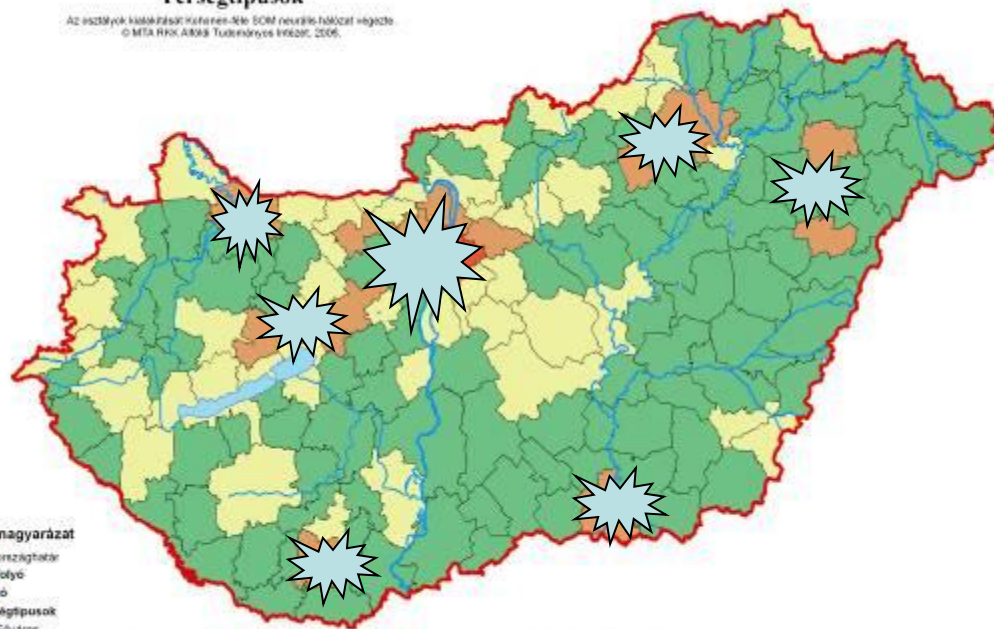
Népsűrűség, lakónépeség, felszínborítás és földhasználat alapján

© MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, 2006.

Térségtípusok

Az osztályok kialakítását különösen a térségek területi elhelyezkedése és a térségek közötti kapcsolatok figyelembe vették.
© MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, 2006.

Jelmagyarázat

- országhatár
- folyó
- tó

Térségtípusok

Főváros

Városi térségek, magas népsűrűséggel (300 fő/km²), jó gazdasági mutatókkal és nagy arányú mesterséges felszínborítással

Ármeneti térségek, 121 fő/km² népsűrűséggel, jelentős szolgáltatási szektorral, kedvező gazdasági mutatókkal, átlagos mértékű környezetátalakítással, jelentős arányú erdőterületekkel

Vidéki térségek, 58 fő/km² népsűrűséggel, rossz gazdasági mutatókkal, magas munkanélküliséggel, jelentős mezőgazdasági népességgel és földhasználatával

- Mekkora lesz a valódi kisugárzásuk?
- Lesznek valódi komplementer központok?
- A régiók valódi önkormányzatai képesek lesznek-e a pólusaik révén az összehangolt és sikeres regionális fejlesztésre, felzárkóztatásra?
- Kiléphetünk-e az EU tervezési – pályázási kényszeréből egy valódi nemzeti tervezési útra?

Kisvárosok a világban..

Where do you want to live???

(internet)

I like a major metropolitan city

I enjoy medium-sized communities

I like smaller towns and communities

The Rural and Small Town Programme prepares people and organizations to adapt to change and to act on **opportunities for developing sustainable rural communities and small towns.** The Programme links research and action by generating and sharing new knowledge, developing self-help tools, and providing information and educational services which lead to innovative approaches and solutions.

The Rural and Small Town Programme
Avar-Dixon Building
Mount Allison University | 44 Main Street
Sackville, New Brunswick Canada E4L 1A7

Choose from over 250 small town newspapers you can read free every week!
Browse & search scanned newspaper archive from 1865 up to the current edition....

The Cork Declaration - A living countryside

The European Conference on Rural Development Having met at Cork, Ireland from 7th to 9th November, 1996

1... Aware:

that rural areas - which are the home of a quarter of the population and account for more than 80% of the territory of the European Union - are characterised by a unique cultural, economic and social fabric, an extraordinary patchwork of activities, and a great variety of landscapes (forests and farmland, unspoiled natural sites, villages and **small towns**, regional centres, small industries);

2... Diversification

Support for diversification of economic and social activity must focus on providing the framework for self-sustaining private and community-based initiatives: investment, technical assistance, business services, adequate infrastructure, education, training, integrating advances in information technology, strengthening the role of **small towns** as integral parts of rural areas and key development factors, and promoting the development of viable rural communities and renewal of villages.

Az Európai Unió népességének

78 % -a él nagyvárosban, illetve „beépített városi térben”

60 % -a él 50 000 főnél népesebb városban

18 % -a él kisvárosban

22 % - vidékies térségben

Forrás: Heini Utunen Finnország

Original Title: **Small Towns - Big Ideas** 😊

Author Name: Musil, Jiří;

Language: English (Csehország)

Subject: Culture and Society

A kisváros lényege – általában

- **Vidékiek (kis)térség elsődleges ellátó és (jobb esetben) szervező központja**
 - Okmányiroda – kistérségi iroda
 - Rendőrség
 - Rendelőintézet
 - Középiskola
 - Hagyományos piac, kiskereskedelem
 - Újabban bankfiók + egyéb „látványosságok” (termál-fürdő, ipartelep, kunpuszta, kegytemplom, stb.)
 - Lokális gazdaság (pl. pék....)
- **Kismezőváros** (sajátos képződmény)
- **Törpeváros**
- **„Városi funkció” nélküli város®** Beluszky P.–Győri R.

A kis- és a nagyléptékű terek jellemzői

A „kis”-tér

(település, kisváros, táj, kistérség)

- Valós közösség
- Érzékek, érzelmek
- Területileg, kulturálisan meghatározott
- Helyi értékrend, tradíciók
- Területi, helyi kötődés
- Informális önszerveződés
- Stabilitás
- Saját „politika”

A „nagy” – tér

(régió, ország, Európa)

- Virtuális közösség
- Érdekek, számítás
- Traszkulturális, plurális
- Univerzális értékek
- Mobilitás
- Formalizált, strukturált szervezet
- Állandó változás
- Külső politika

(Faragó László, MTA RKK nyomán)

A honi kisváros „szám” robbanás

év	városok száma év végén, db	kisvárosok száma év végén, db	arányuk, százalék
1990	170	123	72.35
1995	200	153	76.50
2000	237	191	80.59
2005	289	241	83.39

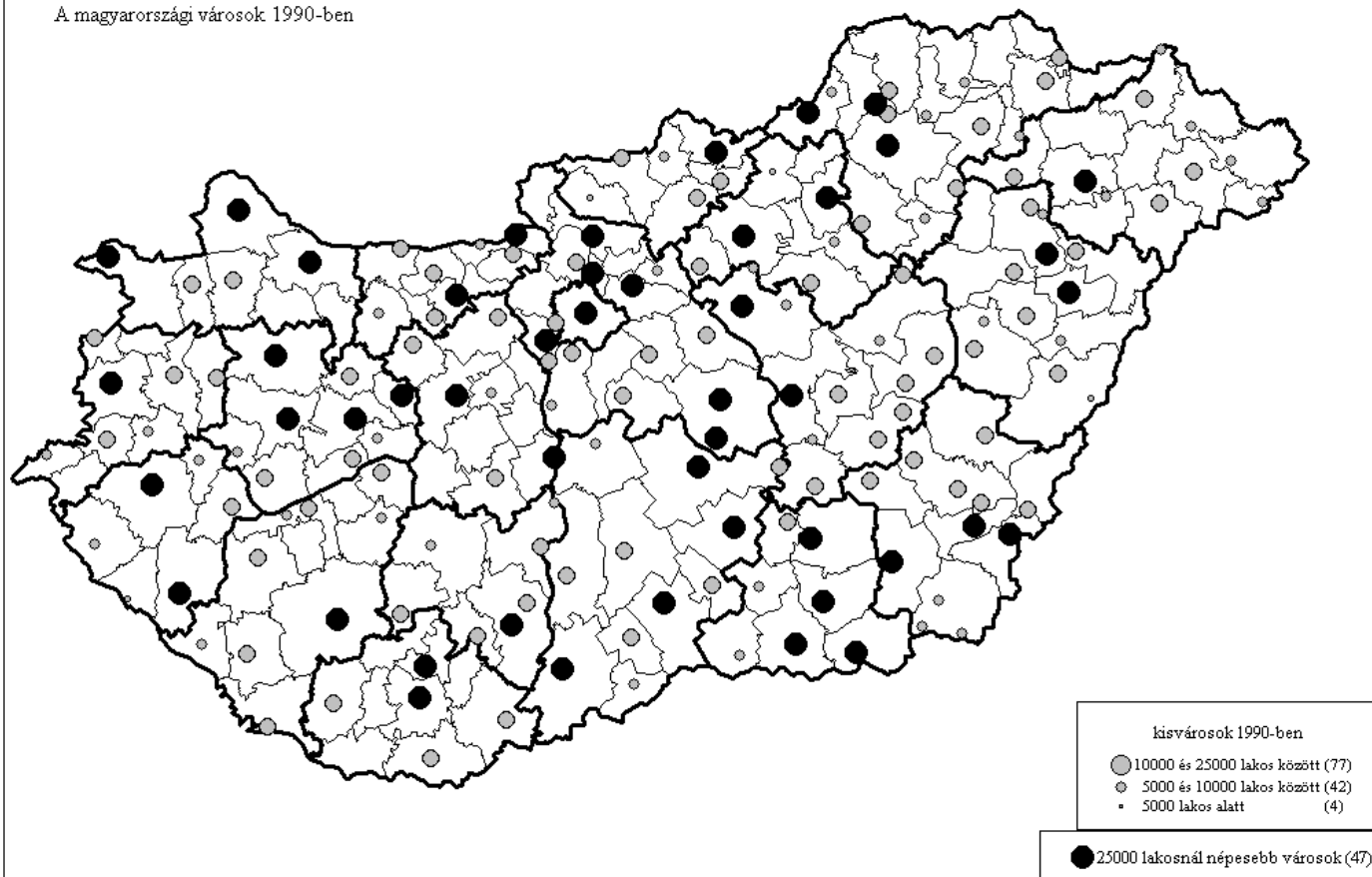
Népesség és arány-gyarapodásuk

év	városi népesség év végén, fő	kisvárosi lakosság év végén, fő	arányuk, százalék
1990	6 445 573	1 560 084	24.20
1995	6 421 689	1 715 346	26.71
2000	6 562 751	2 021 297	30.80
2005. jan. 1.	6 763 207	2 282 724	33.75

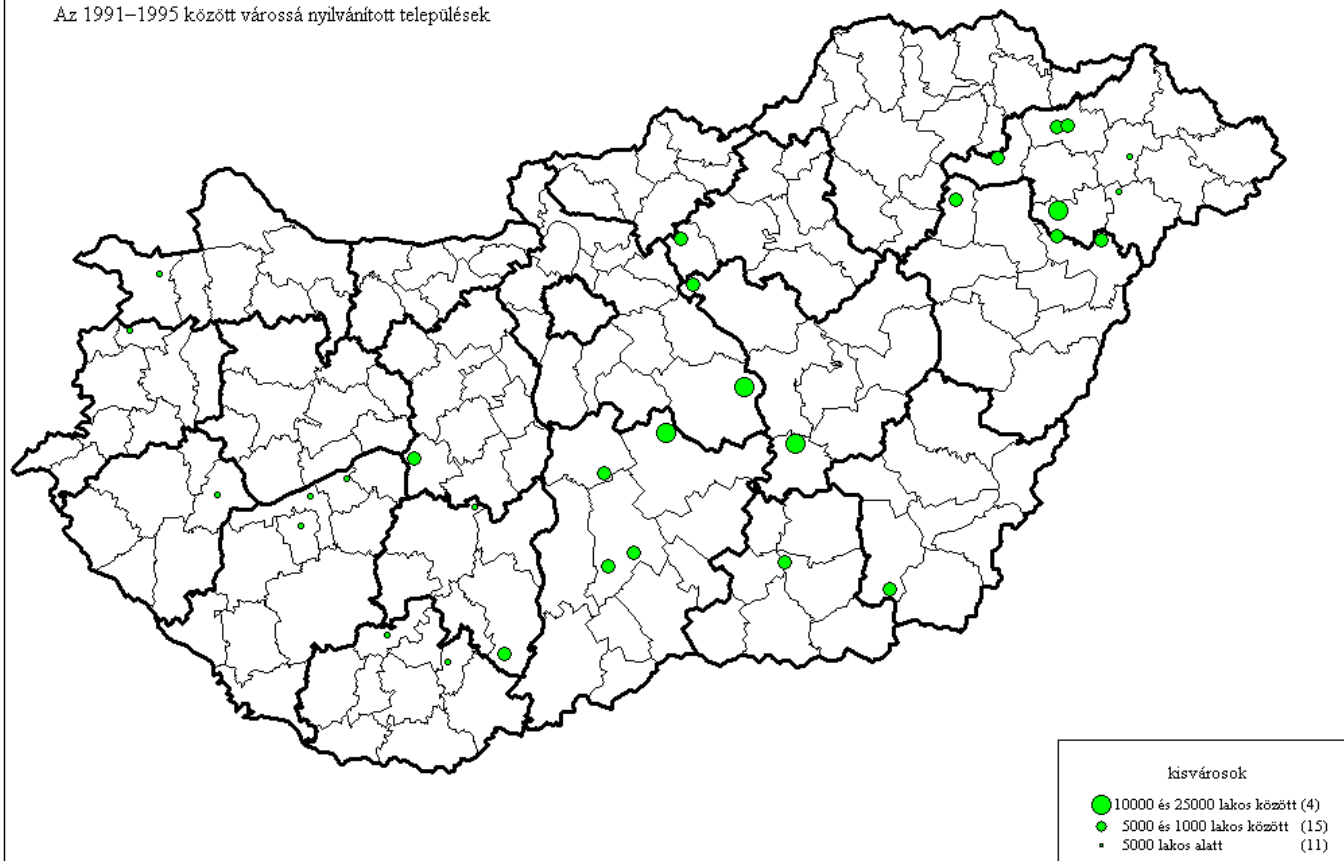

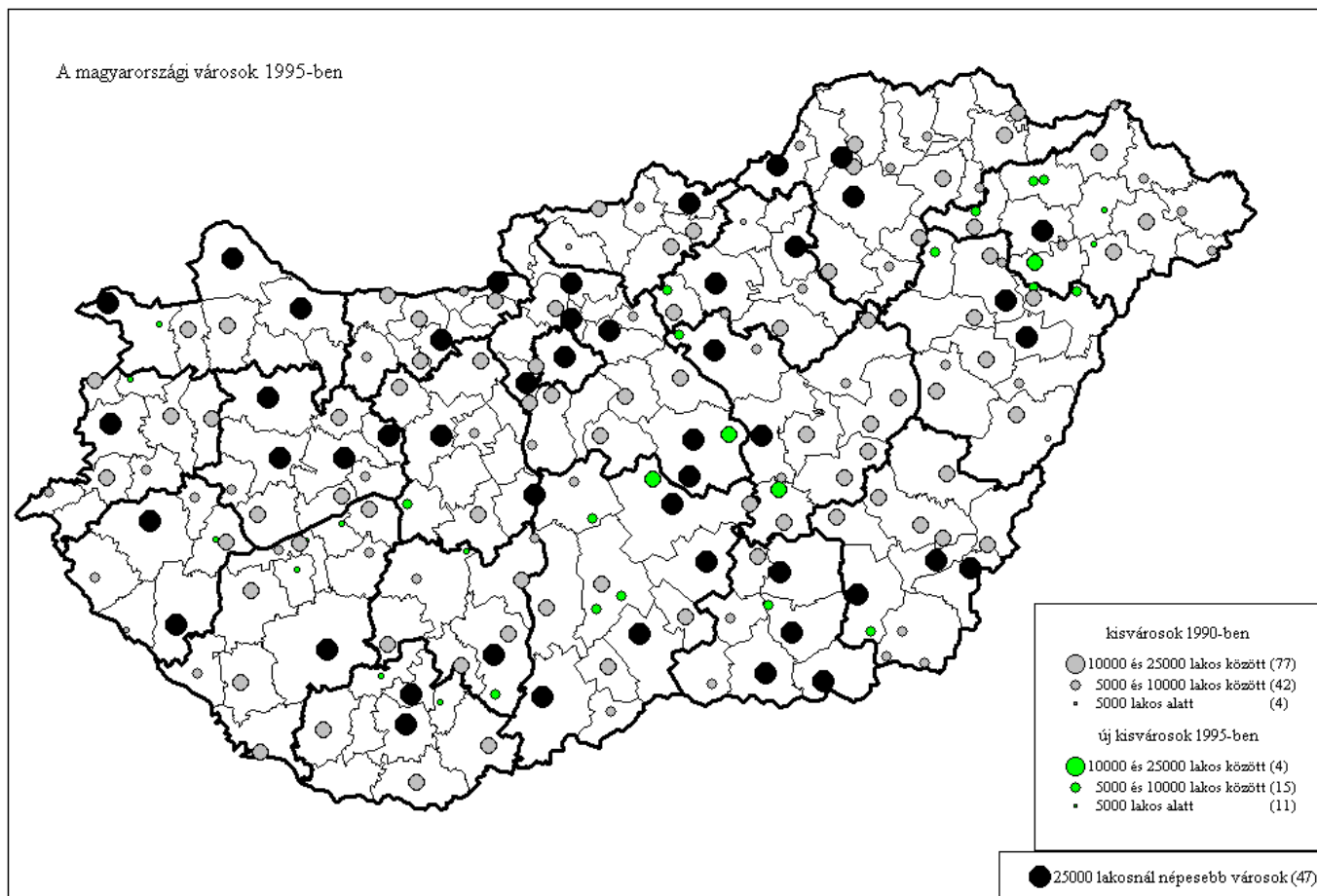
..és a térbeli megjelenésük

A magyarországi városok 1990-ben

Az 1991–1995 között várossá nyilvánított települések

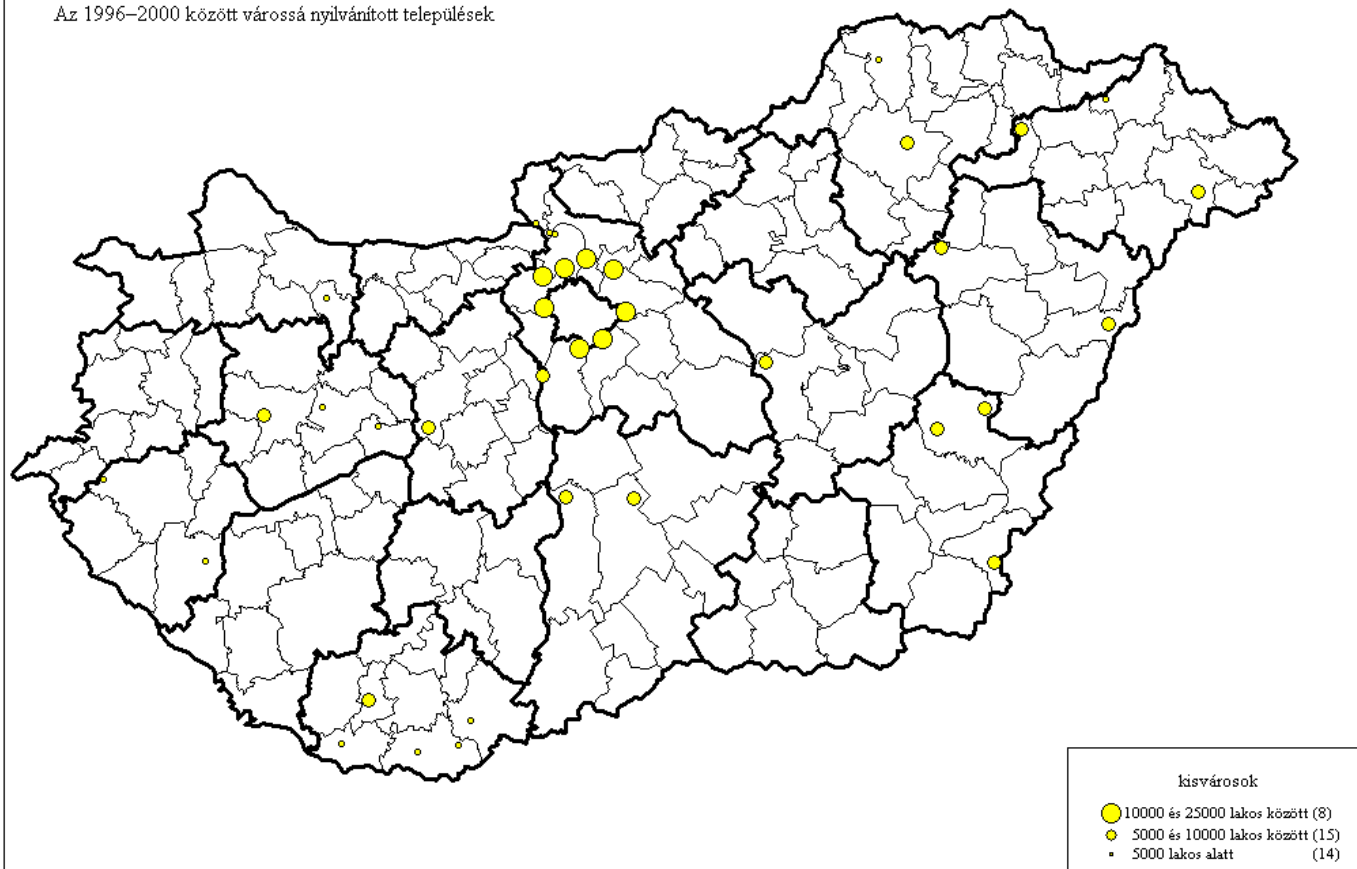

1995 – 2000 (37 új)

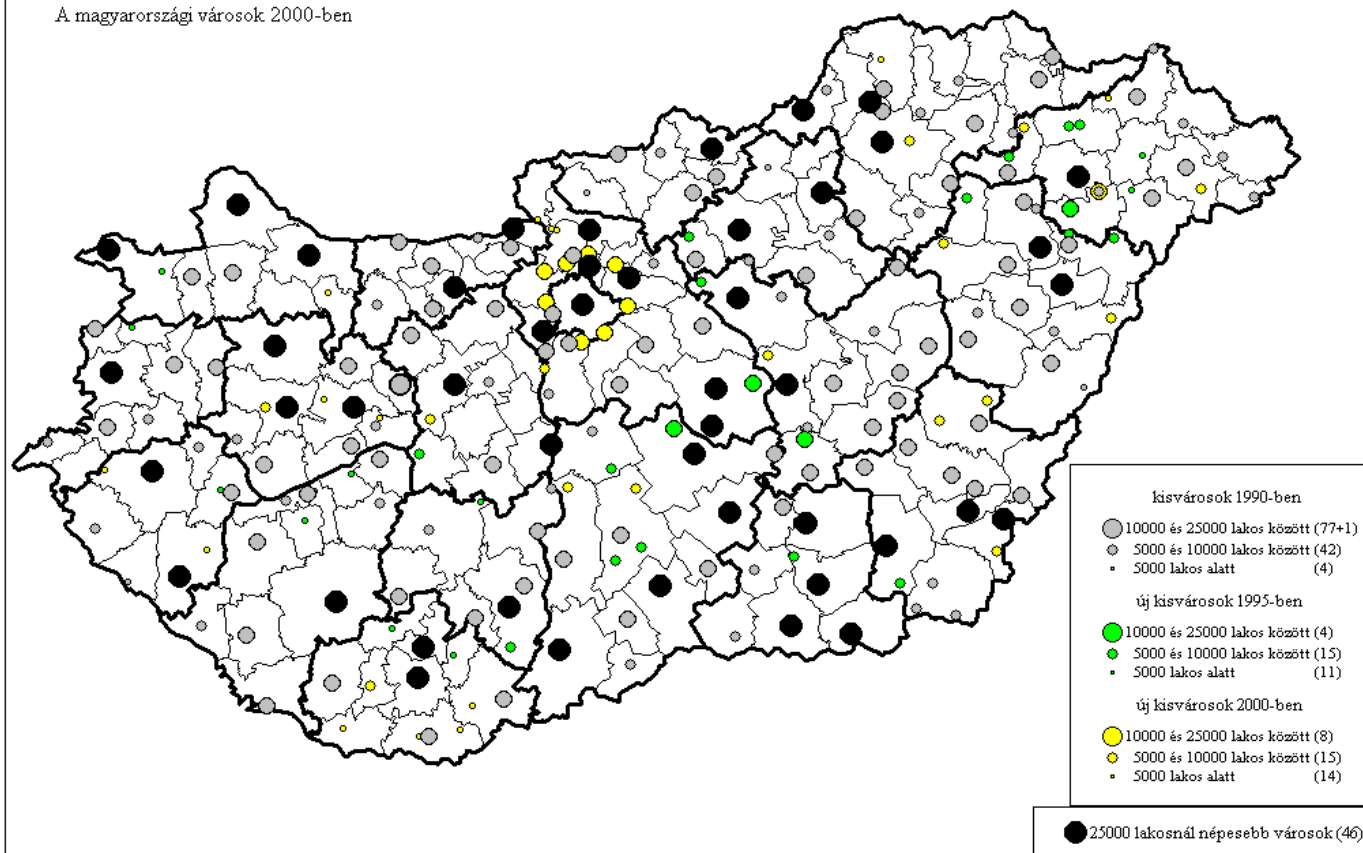
Az 1996–2000 között várossá nyilvánított települések

2000

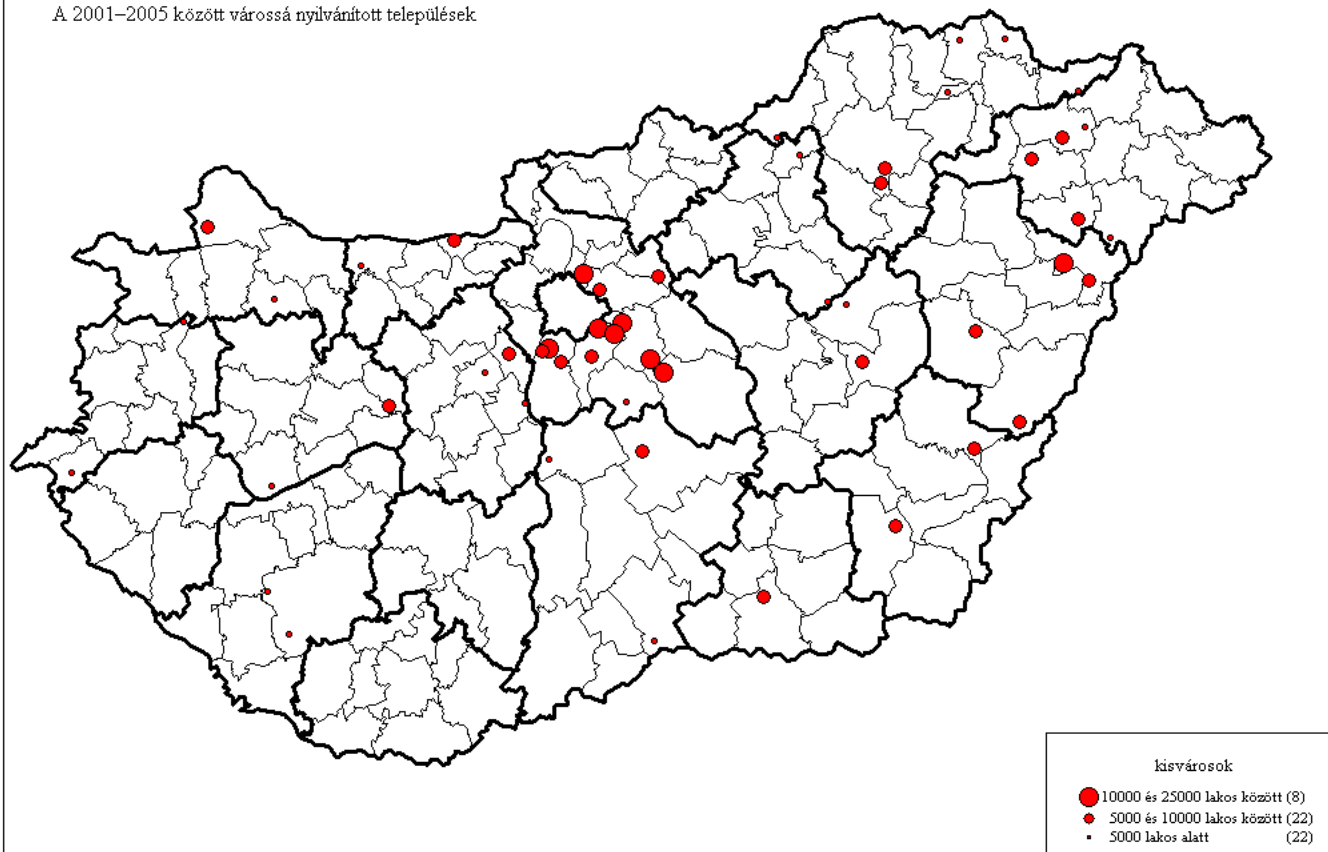
A magyarországi városok 2000-ben

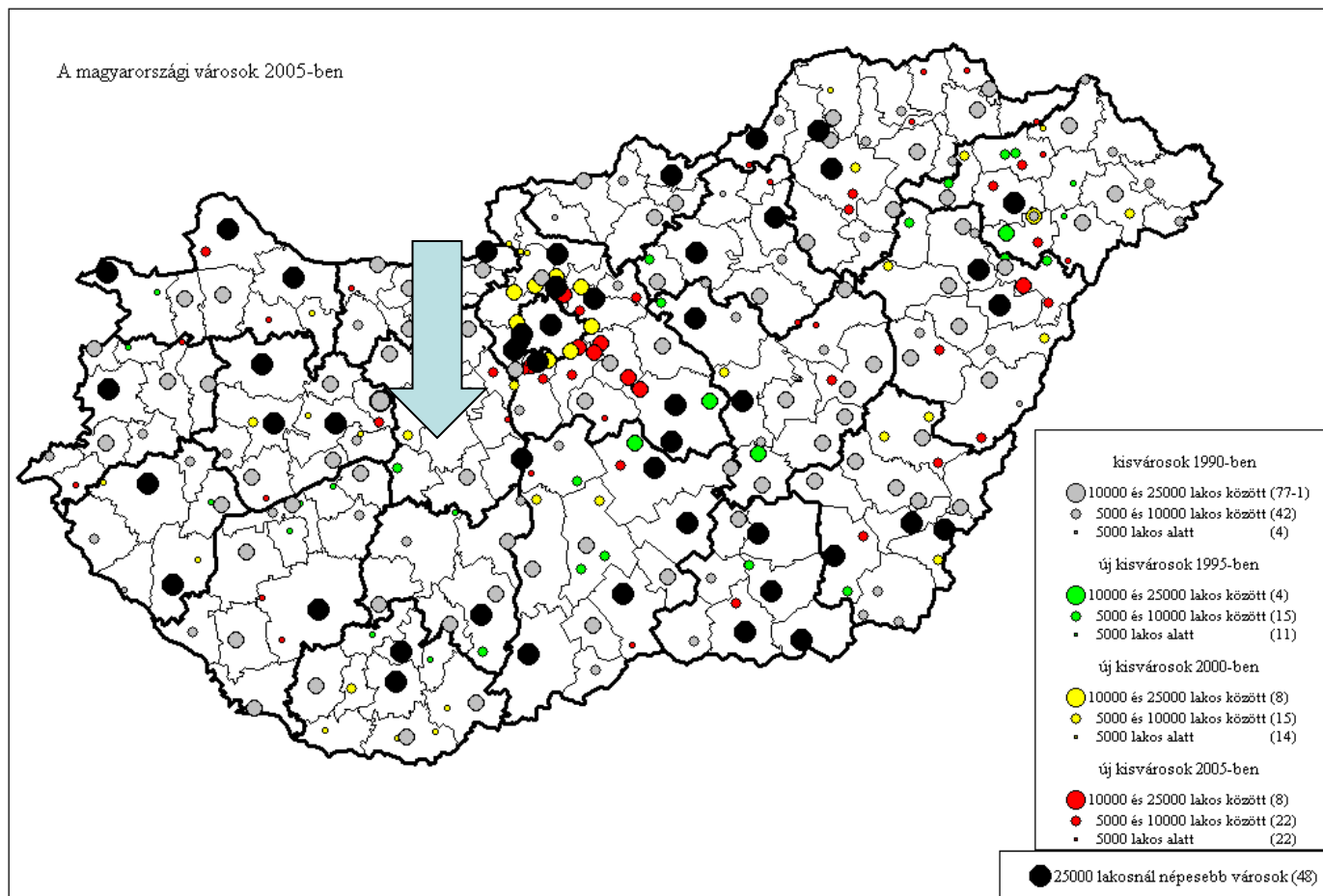

2000 – 2005 (52 új)

A 2001–2005 között várossá nyilvánított települések

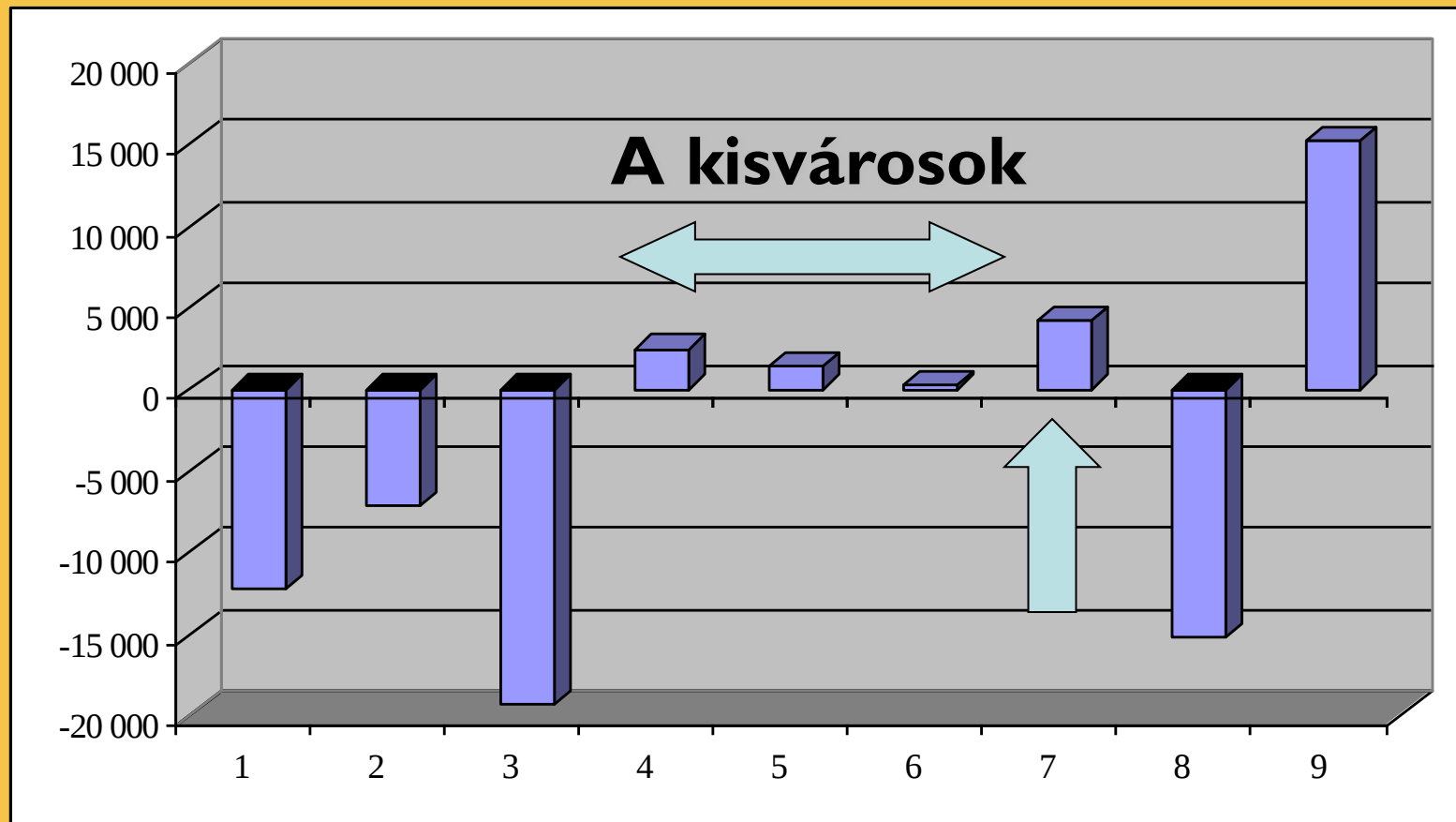

Az ország kétséggkívvül „legsajátosabb” városai azok, amelyeknél a vidék-központ arány értéke negatív, azaz nincsen kimutatható vonzáskörzetük. Számuk nem csekély, mintegy 156 települést találunk itt, ez a városi címmel rendelkező magyar települések több mint fele. (Ezek a településeken 1 466 ezer ember él, Magyarország városi lakosságának bő ötöde.)

Az eredmény nem meglepő, hiszen a hierarchiavizsgálat összesen 122 városban mutatott ki legalább „részleges” kisvárosi funkciókat, további kb. 70-80 településen pedig „egynéhány” városi intézményt. Csoportjukat két részre bonthatjuk: ahol a vidék-központ arány értéke -10 és -50% közé esik (87 város), ott a település lakosságának jó része „helyben veheti igénybe a (kis)városi szolgáltatásokat”, más település vonzáskörzetéhez sorolásuk nem indokolt. Ahol viszont a hányados értéke -50% alá esik (69 település) már nemigen beszélhetünk városról.

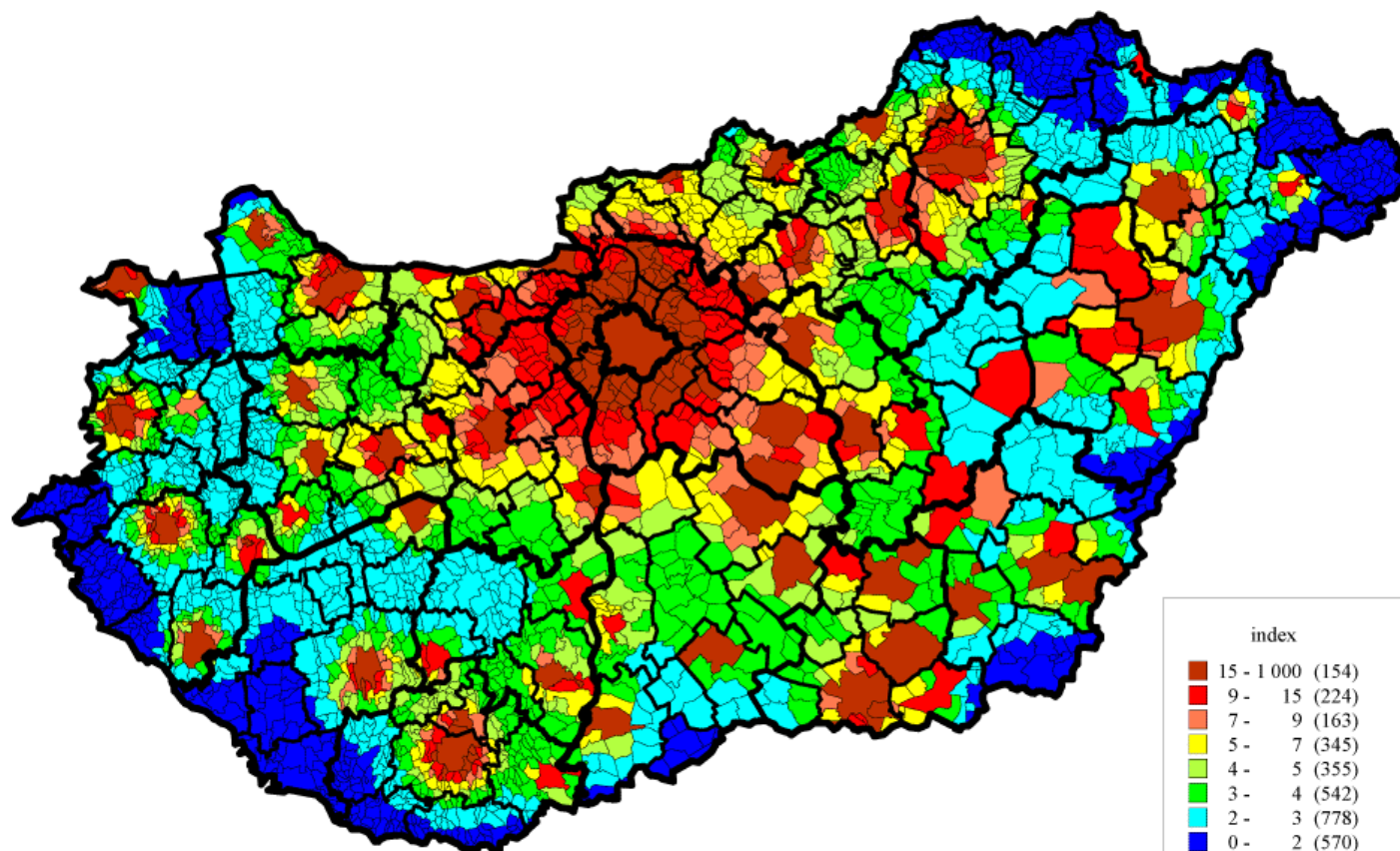
A kisvárosok a város-vidék jövő kulcsszereplői

- Vidék-tervezési és fejlesztési téregység központja
- A kisvárosok
 - részben egységesen
 - részben az eltérő táji-térségi igényeknek megfelelően lehetne ellátó-szolgáltató képességét fejleszteni
- Kulcstelepülés lehetne az önkormányzati területi reform során
- Multidiszciplináris szakmai tervező-fejlesztő-szervező irodák működtetésére is alkalmas helyek.

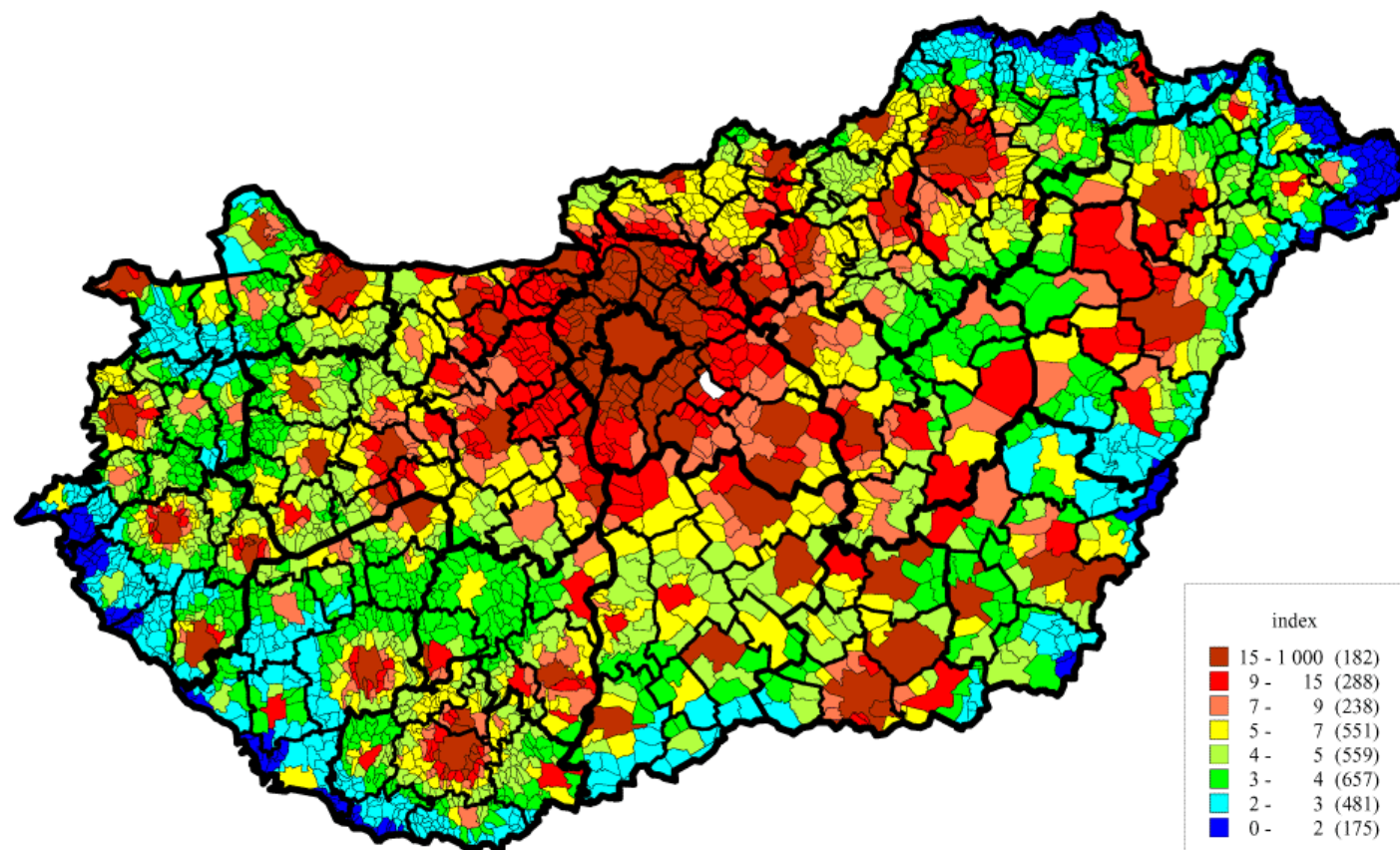

A kistérségek és a vonzásviszonyok

A 15.000 főnél népesebb városok standardizált szupergravitációs indexe, 1998

A magyarországi városok standardizált szupergravitációs indexe, 1998

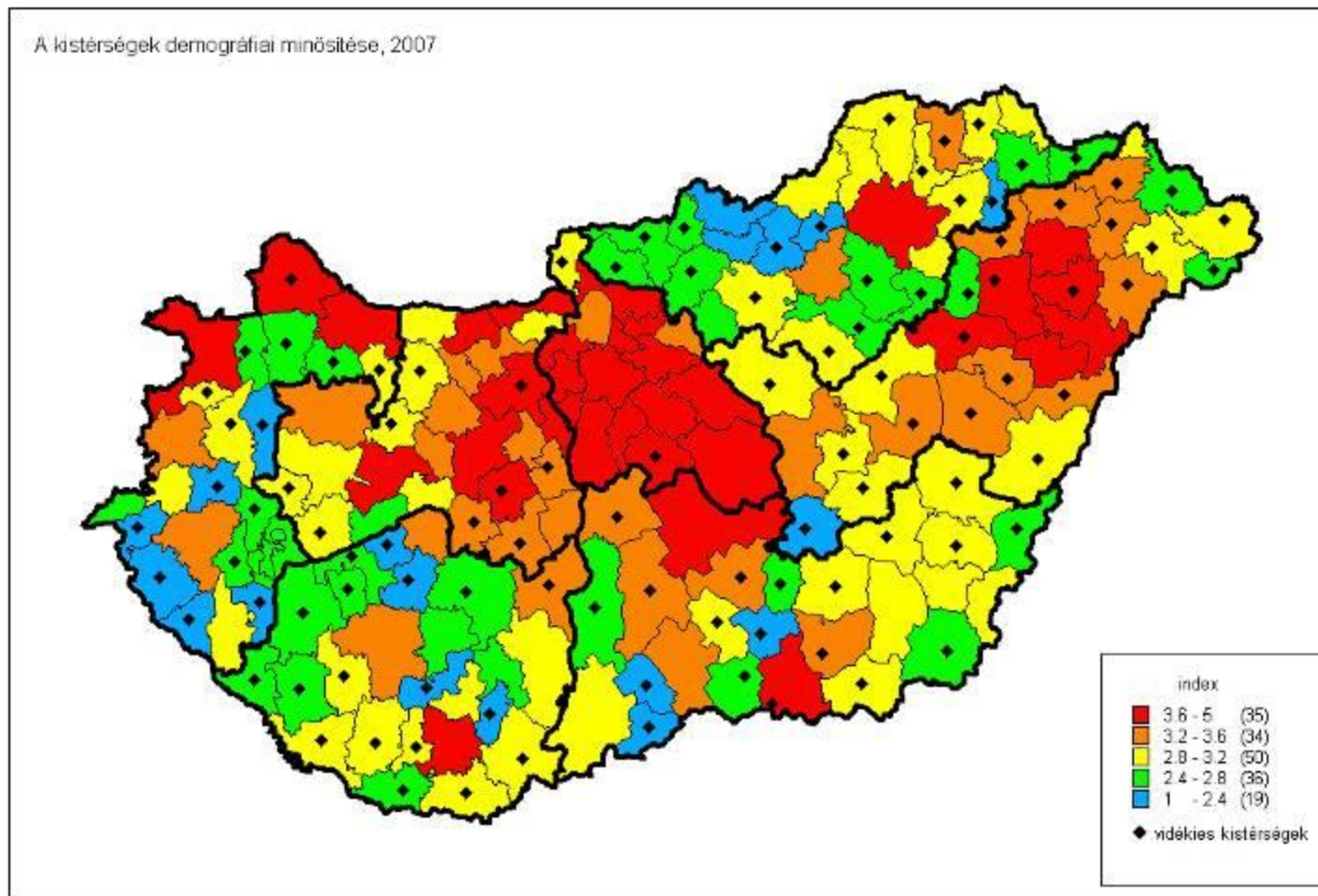

- A város-vidék kapcsolatok minősége sokféle térbeli jelenség tekintetében beazonosítható.
- Az alap- ill közép fokú kistérségi szintű ellátóképeség mellett a regionális léptékű város-vidék kapcsolatok is kimutathatóan fontosak.

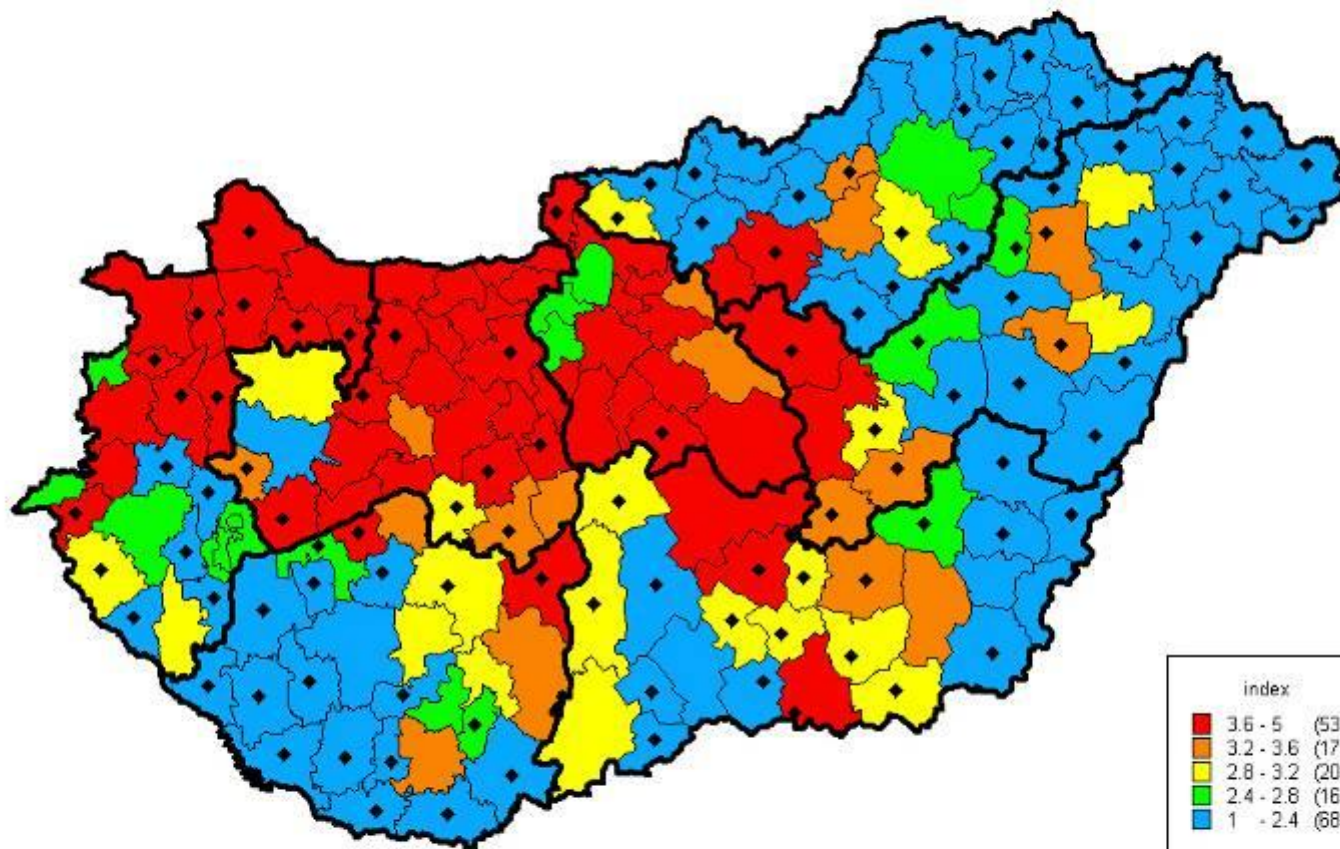
Demográfia 1990 – 2000 – 2007

Munkanélküliség 1993 – 2007

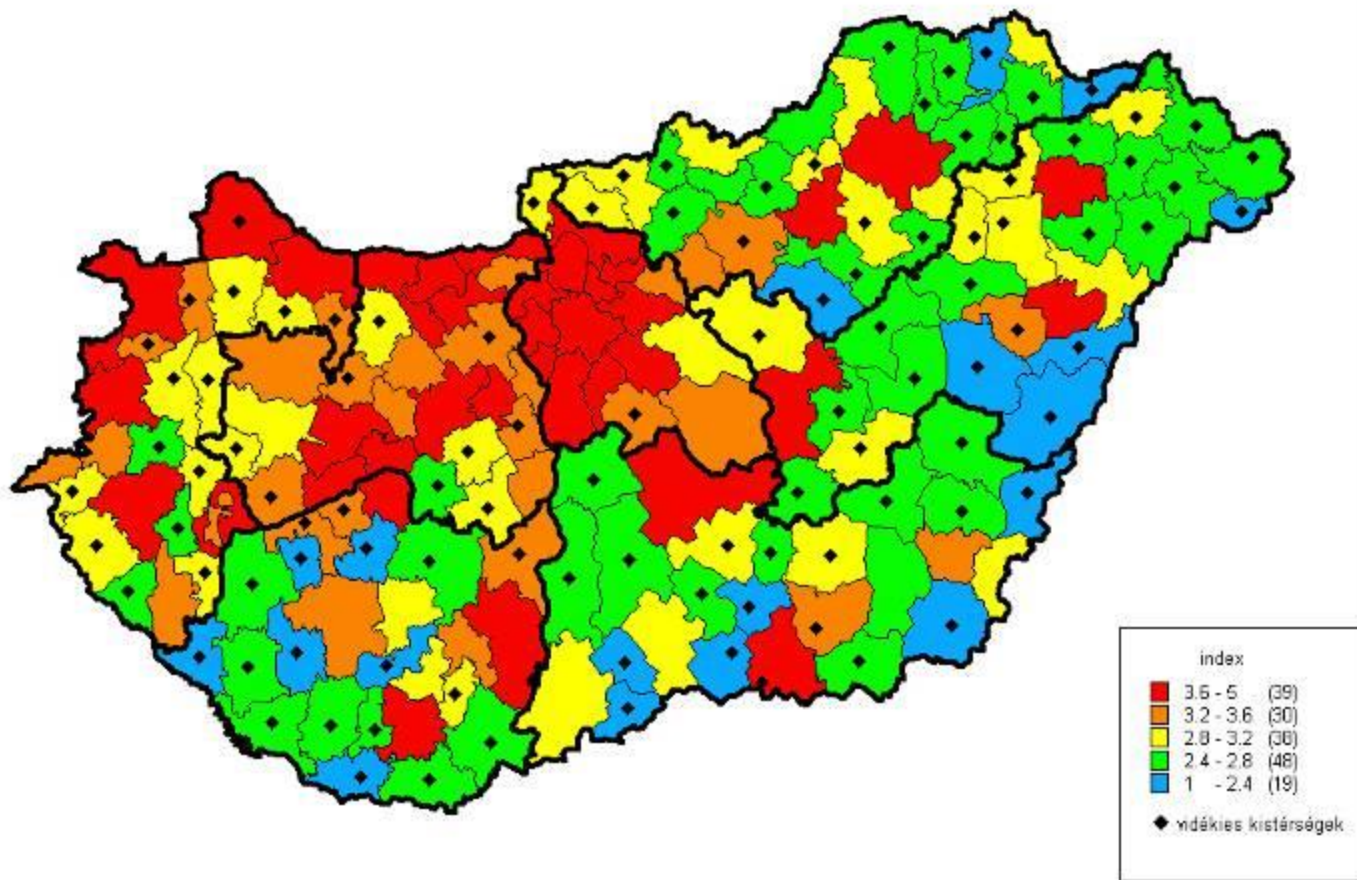
A kistérségek munkanélküliségi minősítése, 2007

Általános fejlettség

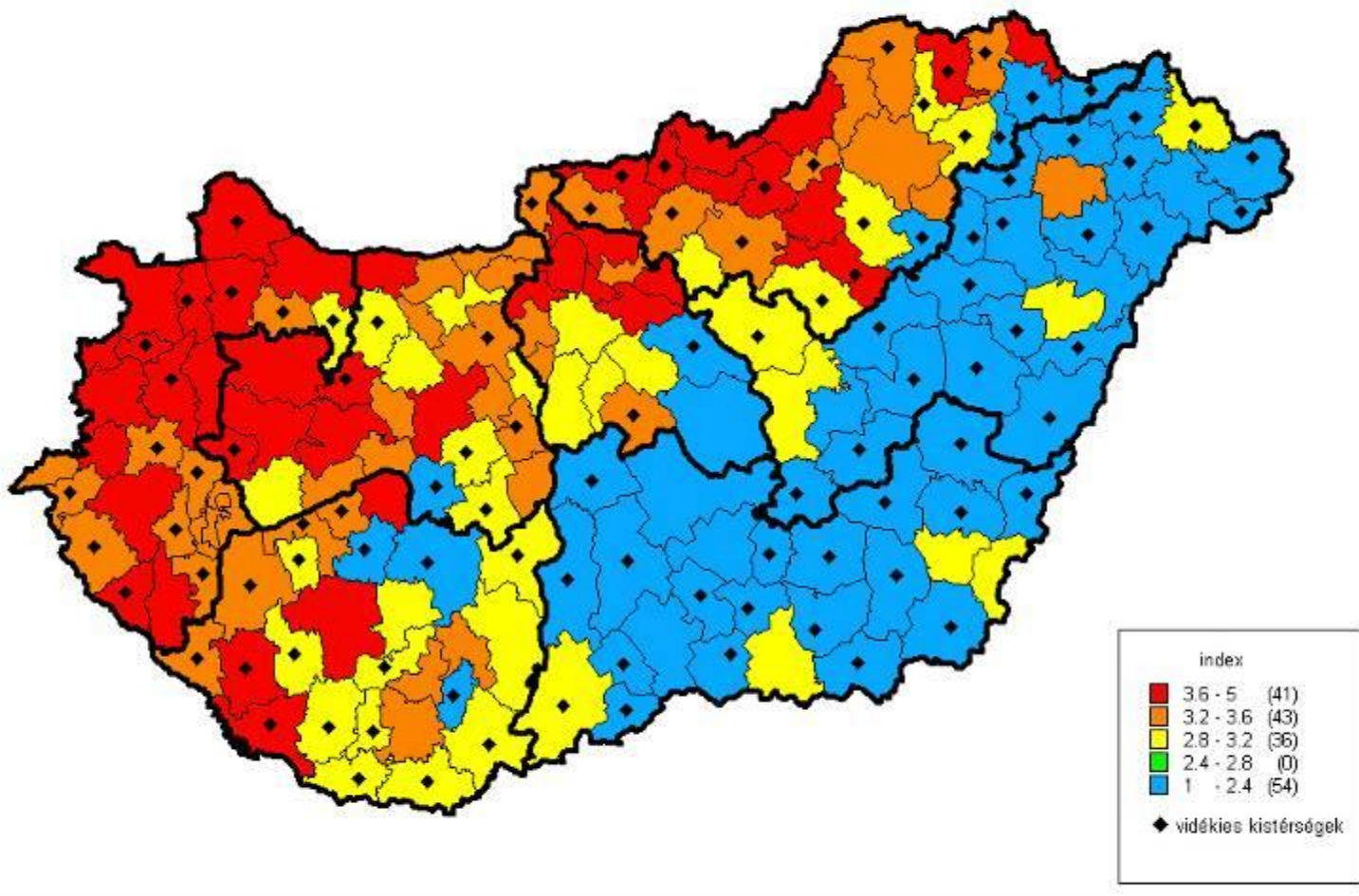
A kistérségek általános fejlettsége komplex mutatórendszer alapján, 2007

Az öngyilkosság

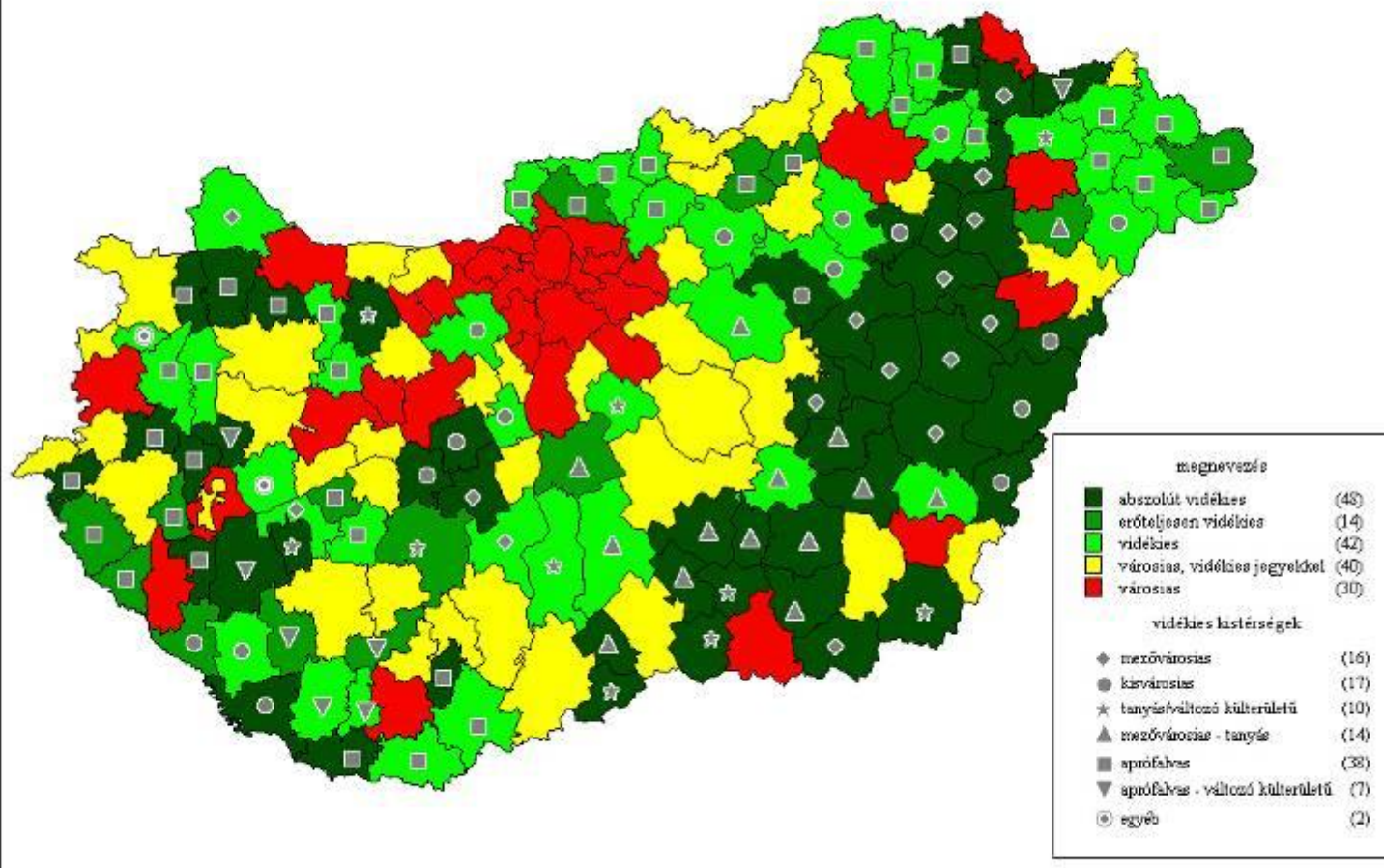
Öngyilkossága ráta minősítése a magyarországi kistérségekben, 1970-2002

Településszerkezeti típusok

A magyarországi kistérségek térszerkezeti típusok szerinti megoszlása, 2007

I. - Pólus városok és vidékeik

II. - Középvárosok és vidékeik

III. - Kisvárosok, a vidék kulcstelepülései

III. a. - Az átalakuló vidékies mezővárosok az Alföldön

α - aprófalvas vidékeink

β - tanyás vidékeink

A - környezetileg érzékeny vidék

B - mezőgazdasági vidék

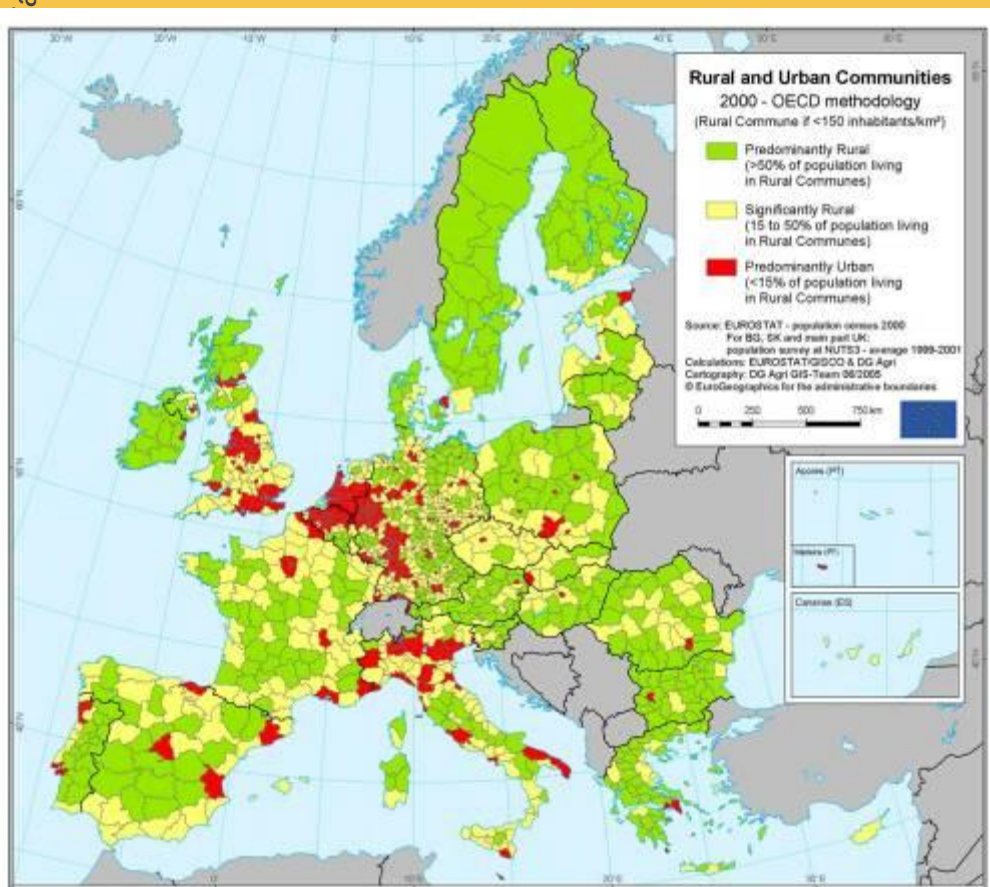
C - rekreációs vidék

- fejlett vidék
- felzárkózó vidék
- elmaradott vidék

Az európai városi terek

3

Regional specialisation

Kérdések...

- Mikorra múlik el az ostoba város-vidék (urbánus-népi) ellentét hazánkban?
- Lesz-e olyan átfogó igazgatási-önkormányzati reform, amelyik a jövőt szigorú és igényes területi, települési, gazdasági, társadalmi tervezési gyakorlatra építi?
- Elhiszi-e a magyar társadalom (és vezetői, politikusai), hogy a jövője sokoldalú alternatív tervezés minőségén (is) múlik?

- Köszönöm a figyelmet!

